

Cargill ve Nişasta Bazlı Şeker Sorunu

Mustafa Kemal Erdemol- *Gazeteci*

mustafa kemalerdemol@yahoo.co.uk

Son zamanlarda daha fazla konuşur olduk ama Cargill'in ülkemize ilişkin niyetleri konusundaki girişimleri için milad sayılan tarih 2012 olmalıdır. İlgililerinin dışında, haklı olarak okuyucusu olmayan Resmi Gazete'nin ilgili sayısında, Bakanlar Kurulu'nu aldığı bir karar var. Bu anımsanmalı. Nişasta kökenli şekerler için 244 bin 400 ton olarak belirlenmiş olan kotasının yüzde 35 oranında artırılması yönünde bir karardı bu.

O zaman, konuyla özel olarak ilgilenenlerin dışında, kamuoyu ne Nişasta Bazlı Şeker (NBŞ) denen olgunun tehlikelerinden haberdardı ne de Cargill denen uğursuz firmanın faaliyetlerinden. Bakanlar Kurulu'nun aldığı bu kararın Cargill firmasının yararına olduğu çok açıktı. Çünkü NBŞ üretiminde bir dünya devidir Cargill. Aynı zamanda GDO'lu ürünler konusunda da.

2006 yılında bir başka operasyon daha vardır. Mahkemelerce Türkiye'deki faaliyetleri yasaklanmış olan Cargill'i kurtarmak için AKP hükümeti, dönemin ABD Başbakanı George W. Bush'un "bu şirketin sorunların çözün" ricası (!) üzerine harekete geçmiştir. Dönemin CHP Bursa Milletvekili Mehmet Küçükaşık'ın bu konuda önemli iddiaları var. Cargill temsilcisi söz konusu yıl Başbakanlık'ta bir toplantıya katılmış, onun telkiniyle Tarım Bakanlığı'na çözüm önerilmiştir. Sonuçta Cargill'in kutartılması için 5403 Sayılı Yasa'nın geçici 1. maddesi yeniden düzenlenerek Meclis'ten geçmiştir.[1] O tarihten beri Cargill'in Türkiye'deki tüm operasyonları yasal hale gelmiştir. 2012'de Bakanlar Kurulu'nun aldığı kota artırımı kararı da bunun tuzu biberidir. Yani AKP iktidarı uzun zamandır Cargill için çalışmıştır. Cargill'in Türkiye'deki ortağı da Ülker grubuydu.

2001'de çıkarılan bir Şeker Kanunu'muz var. Bu IMF'nin baskısıyla çıkarılmış bir kanundur. Bu da Cargill'in ürettiği NBŞ grubundaki früktozün ülkemizdeki içecek sanayiinde kullanılmasının önünü açmıştır. Früktoz mısırdan yapıldığı için çok ucuz bir madde.

NBŞ grubunda bir de glikoz vardır tabii. Şekerin tamamlayıcısı olan glikoz şeker sanayiinde kullanılması zorunlu bir hammadde. Yani şeker sanayi yüzde 50 şeker, yüzde 50 glikoz kullanmak zorundadır.

Yani AB ülkelerinin şekerle ilgili yasalarında glikozun kullanımının zorunlu olduğu bilindiği için früktoza yüzde 2-5 kota kymuşken, glikoz serbetsçe satılmakta. Ama Türkiye'de Cargill kâr etsin diye neredeyse her şeye kota konmuş. Ülkemizde mısırdan ötürü bolca glikoz üretilebilir, ama yanlış kota sisteminden ülkemiz bu olanaktan da mahrum bırakılmıştır. Türkiye'de depolarda mısır çürümeye terk edilmiştir. Cargill'in früktozuna mahkum olunmuştur. Bu nedenle Cargill'in en karlı fabrikaları Türkiye'de kurulu olanlardır.

Nedir bu NBŞ?

Her yerde olduğu gibi ülkemizde de şekerin hammaddesi şeker pancarı. Çay da kullandığımız şeker de ondan elde ediliyor. Pancardan başka nişasta bazlı şekerler (NBŞ) var. Bunlar mısır, patates, pirinç gibi ürünlerden elde ediliyor. NBŞ'ler glikoz, früktoz gibi maddelerden oluşuyor. Doğrudan tüketilmiyor bunlar, şekerli içecek ya da yiyeceklere katkı maddesi olarak kullanılıyor.

Gıda üreticileri ucuz olduğu için NBŞ kullanıyorlar ürünlerinde. Bu, konulan kotaların da etkisiyle, pancar üretiminin azalmasına da yol açıyor haliyle. Gıda imalatçıları, ucuz, kullanımının kolay olması, artan lezzet ve uzun raf ömrü ile satışlarını artırabildiği için mısır şurubu yani nişasta bazlı şekerini tercih ediyor. Nişasta bazlı şekerin yaygınlaşması ve daha çok üretim kotası verilmesi pancar üretimini azaltıyor. Früktoz ancak karaciğerde etkili olabilirse bir anlam ifade eden bir madde. Bu nedenle yüksek früktozlu ürünler obeziteden, kan şekerinin yükselmesine, karaciğerde yağlanmaya giderek kansere yol açabiliyor. Ptostat kanserinin de en büyük tetikçisi durumunda früktozlu ürünler.

Ama Cargill gibi firmalar için bunun bir önemi yok. Türkiye gibi ülkelerde kendi lehlerine yasalar çıkartabiliyor, hükümetlere etki edebiliyor.

Cargill firması bu yılın başında AKP, ülkedeki şeker fabrikalarının neden özelleştirilmesi gerektiğini, pancar yerine Nişasta Bazlı Şeker üretiminin neden daha verimli olduğunu içeren bir rapor sunmuştu. Raporda tüm dünyada insan sağlığına zararlı olduğu bilimsel olarak kanıtlanmış olan Nişasta Bazlı Şeker (NBŞ) üretimi için de avantajlar sağlanması isteniyordu. Raporda "Cargill olarak bizler, kısa dönemde yürürlükte olan mer'î mevzuat gereğince 30 Haziran'a kadar belirlenmiş olması gereken kotaların Bakanlar Kurulumuzca belirlenmesi ve nişasta bazlı şeker kotası artışının aynı kararnameye derecelendirilmesini talep etmekteyiz" deniyordu.

Pancar desteği azaltın önerisi

Raporun NBŞ üretiminin pancar üretiminden daha verimli olduğunun ileri sürüldüğü "Uluslararası Şeker Piyasası Dinamikleri ve Düzenlemeleri" başlıklı bölümünde şu görüşlere yer veriliyor.

"Dünyada sakarozdan sonra ikinci büyük paya sahip tatlandırıcı türü olan nişasta bazlı şekerin; mısır, patates, buğday, kasava gibi bitkilerden elde edilen ve genel olarak glukoz şurubu ve izoglukoz olmak üzere iki ana türü bulunmaktadır. Ülkemizde glukoz şurubu ve izoglukoz (früktoz içeren şurup) olmak üzere iki ana grup nişasta bazlı şeker, sadece yerli mısırdan üretilmekte olup, hiçbir suretle genetiği değiştirilmiş girdi içermemektedir. Küresel ölçekte şeker fiyatları New York ve Londra emtia borsalarında belirlenmektedir. Daha rekabetçi bir AB şeker sektörüne doğru bu önemli geçiş takiben 2013 Ortak Tarım Politikası (OTP) Reformu ile üye Devletler ve Avrupa Parlamentosu 2016/17 pazarlama yılının sonunda, yani 30 Eylül 2017 tarihinden itibaren şeker kotaların kaldırılmasına ilişkin anlaşma sağlamışlardır. Kotaların kaldırılmasıyla birlikte, daha verimli ve rekabetçi üretim için zemin hazırlanması ve üretim ürünlerin dış pazarda rekabetçi satılabilmesi amaçlanmaktadır. Küresel ölçekte şeker piyasasındaki regülasyonlara bakıldığında ise ABD'de kota uygulamasının mevcut bulunmadığı, şeker pancarı üretiminde dünyada yüzde 50 ile ilk sırada yer alan AB'de ise ilk olarak 1968 yılında Ortaklarım Politikası çerçevesinde uygulamaya konulan kotaların yarattığı maliyet baskıları ve rekabetçilik kayıpları nedeniyle, geçen sürede AB'nin pancar destek politikasını göreceli olarak azalttığı ve üye devletler arasındaki mutabakata paralel

olarak 30 Eylül 2017 tarihinden itibaren kaldırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, 2016 ve 2025 arasında şeker üretiminin yüzde 5 artışla 17,7 milyon tona çıkacağını tahmin etmektedir. Maliyet avantajları ve sunduğu imkanlar nedeniyle, yine aynı dönemde, izoglukoz üretiminin 3 kat artarak 700 bin ton'dan 2,3 milyon tona ulaşması beklenmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak AB şeker ihracatını 1,3 milyon tondan 2,5 milyon tona çıkarmayı hedeflemektedir. AB ülkeleri verim ve rekabetçilik kayıpları nedeniyle, pancar desteklerinden vazgeçme ve şeker piyasasını serbestleştirme yolunu seçmiştir. Bu politikardan vazgeçildiği dönemde AB'de hektar başına verim yaklaşık, 12 ton iken: Türkiye'de bu oran 6,1 ton'dur". Raporda pancar tarımının ekonomik açıdan etkin sonuçlar doğurmadığı da ileri sürülürken yine şu cümlelerle NBŞ övgüsü yapılıyor: "Mevcut durum itibariyle, nişasta bazlı şeker üretimi gerek kamuoyunda çıkan ve bilimsel temeli haiz olmayan negatif tezviratlarla satılmakta, kota uygulamaları nedeniyle halkımız şekeri en pahalı tüketen ülkeler arasında yer almaktadır. Nişasta bazlı şeker üretimindeki kısıtlamalar ülkemiz dış ticaretine de sekte vurmakta, bu alanda ortaya konulabilecek ihracat potansiyeli de bu nedenle hayata geçirilmemektedir".

Früktoz ancak karaciğerde etkili olabilirse bir anlam ifade eden bir madde. Bu nedenle yüksek früktozlu ürünler obeziteden, kan şekerinin yükselmesine, karaciğerde yağlanmaya giderek kansere yol açabiliyor. Ptostat kanserinin de en büyük tetikçisi durumunda früktozlu ürünler.

AB yasakladı

AB ülkelerinin çoğunda ciddi kısıtlamalar getirilen bir çoğunda da yasaklanan NBŞ, Cargill'in AKP hükümetine sunduğu raporda "Nişasta Bazlı Şeker ve Halk Sağlığı" başlığı altında şu sözlerle savunuluyor:

"Nişasta bazlı şeker konusunda kamuoyunda ciddi tezviratların olduğu dikkate şayandır. Ancak bu yorumların önemli bir kısmı bilimsel bir dayanağı haiz değildir. Bu konuda gerek yurt içinde gerekse yurtdışında yapılan birçok araştırma, şeker türlerinin gerek şeker pancarı olsun gerekse nişasta bazlı olsun, halk sağlığı açısından aralarında bir fark olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Mısırdan elde edilen şeker ile pancardan elde edilen şeker arasında kimyasal olarak herhangi bir fark bulunmadığı; her ikisinin de

kimyasal yapı taşının glukoz ve früktoz olduğu ifade edilmiştir. Bu araştırmalar gerek mısırdan gerekse pancardan olsun eşdeğer miktardaki şekerin enerji değerlerinin birbirleriyle aynı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. (1 gram = 4 kilokalori). Sonuç olarak, sağlık açısından temel olan şekerin hangi kaynaktan alındığı değil, diyet ve dengeli beslenme koşullarına bağlı olarak ne miktarda alındığıdır”.

‘Özelleştirme katkı sağlar’

Raporun “Senaryo 2: Tam Serbestlik Modeli ve Özelleştirme” başlıklı bölümünde ülkedeki Şeker fabrikalarının özelleştirmelerinin ekonomiye katkılarının olacağı belirtiliyor. Söz konusu senaryo kapsamında, gerek pancar-bazlı şeker piyasasına gerekse nişasta bazlı şeker sektörüne giriş ve çıkışlar tam bir serbestlik dahilinde gerçekleşmekte olup, fiyat mekanizmasının belirlenmesinde de kamunun dolaylı etkisi bütünüyle ortadan kalkmıştır denilen raporda “özelleştirmenin senaryoya eklenmesi büyüme performansı üzerinde pozitif bir etki doğuracaktır. Tam serbestleşme senaryosu, 2023 yılına kadar uzanan perspektifte yüzde 0,1 ile 0,04 puan arasında değişen düzeylerde bir reel büyüme hızı artışı sağlayacaktır. Büyüme hızındaki artışın temel kaynağı toplam faktör verimliliği artışı ve rekabetçilikten ötürü şekeri girdi olarak kullanan sanayilerdeki maliyet avantajıdır. Bununla birlikte, özelleştirme sonucunda şeker sanayine yeni yatırımların çekilmesi söz konusu olacak ve eski-atıl durumdaki kapasite yenilerek üretim sürecinde koşulabilecektir” deniliyor.

Yeni rekabetçiliğin artması sonucunda, söz konusu senaryonun ülkemiz net ihracatına olumlu yönde katkı yapacağı iddia edilen raporda mevcut durum itibarıyla, 4634 sayılı Şeker Kanunu yürürlükte olmasına rağmen, söz konusu Kanun’un fiilen uygulanmadığına vurgu yapılan raporda, 2017/18 pazarlama yılına ilişkin olarak belirlenmesi gereken kotaların belirlenmediği, buna mukabil olarak nişasta bazlı şeker üretimine yönelik olarak Bakanlar Kurulunun Kanunla öngörülen yetki sınırları dahilinde herhangi bir kota artışına gitmediği vurgulanıyor.

Cargill, mevcut sistemden yakınıyor

Raporun en çarpıcı bölümünü Cargill’in mevcut sistemden yakındığı cümleler oluşturuyor. İlgili bölüm şöyle: “Türkiye’de uygulanan mevcut sistem, pancar bazlı şeker üretimini destekleyen ve nişasta bazlı şeker üretimini caydıran bir yapıya sahiptir. Söz konusu politika ile pancar çiftçisinin sosyal olarak desteklen-

meye çalışıldığı açıktır. Ancak, pancar gerek kaynak kullanımı ve verim yapısı gerekse üretim süreci açısından ekonomik etkinlik kayıplarını beraberinde getirmektedir. Dolaylı bir destek mekanizmasına dönüşen bu sistem, üretken kaynakların verimli alanlara tahsisinin önünde engel teşkil etmektedir. AB üretim verimi ve maliyet avantajı mülahazalarıyla Eylül 2017 tarihinden itibaren kota uygulamasını tamamen terk ederek şeker piyasasını serbestleştirme yoluna gitmiştir. Bunu yaparak AB, şeker piyasasında üretim verimliliğini ve dış pazarlara ihracat potansiyelini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Mevcut sistemde gizli işsizlik sorunları, aşırı su kullanımı, depolama ve üretim kısıtları nedeniyle, pancar tarımına ağırlık verilmesi Türk tüketicisinin ve şekeri ara madde olarak kullanan hizmetler ve sanayi sektörünün ciddi maliyet baskılarıyla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Bu durum şeker piyasasında kayıtdışılığın artmasına yol açmaktadır. Bu mülahazalar ışığında şeker kaçak akaryakıt, sigara gibi bir fenomene dönüşmektedir. Glikozu doğrudan ya da dolaylı olarak kullanan sektörlerdeki arz yönlü maliyet baskıları, ülkemizin dış pazarlardaki rekabetçiliğini de olumsuz yönde etkilemektedir”. Şeker fabrikalarının özelleştirme kararında etkili olmadığını söyleyen Cargill şirketinin raporunda hükümetten talepleri de raporda şöyle belirtildi:

“Yürürlükte olan mer’i mevzuat gereğince 30 Haziran’a kadar belirlenmiş olması gereken kotaların Bakanlar Kurulumuzca belirlenmesi ve nişasta bazlı şeker kotası artışının aynı kararnameye dercedilmesini talep etmekteyiz.”

Cargill’in hükümete sunduğu rapordan kısa bir süre sonra AKP on dört şeker fabrikasını özelleştirme kararı almıştı.

İşte Cargill ve yol açtığı sorunlar kısaca bunlar.

[1] Kanuna eklenen Geçici 1. Madde: "11.10.2004 tarihinden önce tarım arazileri; gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçlı kullanıma açılmış ve tarımsal bütünlüğü bozmuyor ise söz konusu arazinin istenilen amaçla kullanımı için, altı ay içerisinde Bakanlığa müracaat edilmesi, hazırlanacak toprak koruma projesine uyulması ve tarım dışı kullanılan tarım arazilerinin her metre karesi için beş Yeni Türk Lirası ödenmesi şartıyla izin verilir."